

УДК 809.1

DOI: 10.31471/2304-7402-2019-3(55)-198-204

**ПЕРЕКЛАД ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
(ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)****Н. М. Лащик, А. М. Кучера**

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра іноземних мов; 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +380(342)59-61-40; e-mail: kim@pu.if.ua*

У статті йдеться про переклад художнього тексту й інтерпретацію, розглянуто їх типологію та розбіжності. Окреслено літературознавчий аспект означуваних понять. Розглядаються проблеми реценції та розуміння художнього тексту як важливої складової частини інтерпретації та перекладу.

Проблема перекладу та інтерпретації привертає увагу сучасних літературознавців. Вчені розглядають інтерпретацію як засвоєння ідейно-естетичної, смислової й емоційної інформації художнього твору, яке здійснюється шляхом відтворення авторського бачення та пізнання дійсності.

Перекладений твір, як і оригінальний текст, повинен впливати на розум і почуття читачів. Ідеї та образи оригіналу перекладач повинен перенести на ґрунт іншої етнокультури та мови, передаючи не лише зміст, а й художню форму першотвору. Високоякісними визнаються ті переклади, які відтворюють усе ідейно-естетичне багатство оригіналу.

Ключові слова: *художній переклад, інтерпретація, типологія, літературознавчий аспект, реценція, авторське бачення.*

Художній переклад є одним із проявів міжлітературної, відповідно й міжкультурної взаємодії. Проблема художнього перекладу неодноразово привертала увагу представників літературознавства та лінгвістики. Перекладна література, що потрапляє в культурний простір того чи іншого народу, вступаючи у взаємні стосунки з його оригінальною літературою, суттєво доповнює літературний процес, розширює його тематичні, естетичні та жанрово-змістові межі. Основний комплекс проблем художнього перекладу постає у ракурсі багаторівневої, складної інтерпретації літературного твору не тільки як певним чином структурованого тексту, а й як особливого типу художнього дискурсу, пов'язаного з поза текстовою реальністю. Співвідношення понять перекладу художнього тексту та інтерпретації в сучасному науковому дискурсі привертають увагу сучасних дослідників. Це дає підстави для їх аналізу у літературознавчому ключі та вказує на **актуальність** дослідження.

Теоретики перекладознавства та літературознавства Б. Гаспаров, Д. Дюришин, Р. Зорівчак, Л. Коломієць, В. Коптілов, М. Лановик,

М. Стріха, О. Чердниченко та ін. розглядали художній переклад як поєднання культурологічних чинників, які сприяють виявленню смислової реальності художнього тексту, яку потрібно донести при перекладі.

Метою статті є аналіз основних проблем художнього перекладу й інтерпретації та способи їх подолання перекладачем.

Виклад основного матеріалу. В. Коптілов вважає, що “переклад, поруч з іншими спорідненими формами запозичення, дає змогу пізнати духовні цінності ближніх і давніх племен та народів, включаючи набуте в дедалі ширше коло власних уявлень про світ” [3, с. 5].

Переклад відображає властивості комунікативного процесу, адже він завжди створюється у певному контексті для певного адресата, виходячи із поставлених автором цілей, з урахуванням особливостей каналу передачі і зворотнього зв’язку.

Комунікативний кодекс перекладача включає в себе два основні критерії: критерій істинності та критерій щирості. За умови, коли буде витримано обидва критерії, комунікативний намір призведе перекладача до потрібної мети. Це означає, що художні образи не перекручено. Критерій щирості витримується тоді, коли художні образи твору, репрезентовані перекладачем, відображають не лише авторське ставлення до дійсності, але і ставлення самого перекладача.

Упродовж десятиліть мистецтво перекладу будувалося на таких принципах: *переклад точний*, із збереженням порядку слів, граматичних, мовних конструкцій; *порядок вільний*, із зображенням змісту оригіналу, найбільш наближений до поняття “художній”. Ці принципи перебувають у постійній взаємодії, часто взаємодоповнювали один одного, іноді взаємовиключали. Поєднання цих принципів в одному перекладі неможливе. Саме завдяки перекладу твори тих чи інших авторів входять до контексту різних культур, стають відомими. Переклад не може бути дослівним, оскільки не можна досконало передати зміст оригіналу засобами іншої мови.

У художньому перекладі важливе місце займає особистість перекладача. Він може випускати елементи змісту, передавати чи не передавати всі особливості оригіналу. Щоб твір не втратив цінності в новому мовному середовищі, перекладач повинен перейняти на себе функції автора, наповнити твір новими асоціативними зв’язками.

Перекладений твір має своєрідний вплив на розум і почуття читачів. Концепція спілкування письменника з читачем ґрунтується на ціннісному ставленні до мистецтва і являє собою єдність їхніх позицій. Проблема істинного сприйняття художнього твору постає гостро перед перекладачем, який, поряд з власною інтерпретацією подій, повинен слідувати задуму автора.

Перекладач повинен бути добре обізнаним із культурою та менталітетом носіїв мови, інакше читач не зрозуміє ні авторський задум, ні настрій книги, стиль, світогляд та особливості мови автора тощо. Ми

отримуємо задоволення від прочитання високоякісного перекладу, не замислюючись при цьому, що автор писав текст іншою мовою. Перекладач повинен завжди враховувати те, що читацьке сприйняття багато в чому залежить від підтексту, національної культури та інших факторів. Перекладач повинен присвятити певний час осмисленню неадаптованого тексту, перш ніж розпочати літературний переклад того чи іншого твору. Згодом він застосовує професійні письменницькі навик: вміння грамотно та цікаво писати українською мовою, життєвий досвід, мистецтво інтерпретації.

Переклад виконує інформативну (посередницьку) та творчу функції. Посередницьку функцію традиційно вважали основною, оскільки теорія перекладу не виходила за межі національно-літературного процесу. Існували вимоги тотожності перекладу й оригіналу, існувала дилема “правильного і некрасивого” та “вільного і красивого” перекладу. На думку Д. Дюришина, як приклад міжлітературного контакту переклад можна вважати прикладом “впливу” або сприйняття [1].

Мови контактують, взаємозбагачуються та змінюються завдяки перекладу. Переклад впливає не лише на мову, а й на культуру реципієнта. Взаємодія двох національних культур, опосередкована перекладачем, завжди є компромісною, особливо для тієї з них, у межах якої народився першотвір. Відомо, що під час перекладу неможливо уникнути трансформації, що змінює культурно-історичне тло матеріалу, який перекладається. Проте таке перетворення має бути правдоподібним, доречним та послідовним, адже недоречність та непослідовність культурних зсувів спотворюють твір, викривлюючи читацьке сприйняття образу автора, його намірів.

Перекладач повинен звертати велику увагу на проблему збереження національного забарвлення у перекладах художньої літератури. Це завдання є складним у плані як практичного рішення, так і теоретичного аналізу. А. Федоров вважав, що “передача національного забарвлення найтісніше залежить від повноцінності перекладу в цілому: з одного боку, від ступеня правильності в передачі художніх образів, пов’язаної з речовим сенсом слів і їх граматичним оформленням, і з іншого боку, від характеру засобів загальнонаціональної мови, вживаються в перекладі” [6, с. 382].

Необхідно зазначити, що разом із проблемою збереження національної своєрідності оригіналу постає також проблема передачі його історичного колориту. Епоха, коли було створено літературний твір, накладає певний відбиток на художні образи. Досягнення збереження історичного забарвлення твору можливе тільки шляхом стилістичних відповідностей оригіналу, адже стилістичні засоби втілюють ті образи, які були специфічні для письменників певної епохи. Питання про передачу історичного забарвлення твору охоплює цілу систему стилістичних засобів.

Мистецтво перекладу є важливим посередником у взаємодії культур. Переклади художніх творів розширюють сферу контактів літератури однієї мови з багатьма літературами світу. Чим більше першотворів перекладено мовою, тим багатшою є культура. Вважають, що недосяжною метою для перекладу є вичерпне відтворення словесного багатства оригінального тексту за допомогою лексичних відповідників мови-реципієнта. У перекладі важливо домагатися адекватного передавання змісту, втіленого в художніх образах, збереження жанрово-стильових та структурно-композиційних особливостей оригіналу. Перекладач має бути ерудованим, знати добре мову, інтуїтивно відчувати текст, правильно підбирати кращий варіант перекладу того чи іншого слова, фрази, речення. Перекладач повинен вміти визначити головні елементи твору, відтворити їх якомога точніше, але при цьому зберегти індивідуальний стиль автора.

Проблема перекладу та інтерпретації привертає увагу літературознавців. Згідно зі “Словником іншомовних слів” термін “інтерпретація” подається як роз’яснення, тлумачення, розкриття змісту чого-небудь. Сучасні літературознавці розглядають інтерпретацію як засвоєння ідейно-естетичної, смислової й емоційної інформації художнього твору, яке здійснюється шляхом відтворення авторського бачення та пізнання дійсності. Журавльова О. тлумачить інтерпретацію як здобуття з тексту особистісного смислу та продукування творчого мисленевого висловлювання, в якому міститься тлумачення смислу тексту [2].

Інтерпретація – це суб’єктивне відтворення концепту, відображеного автором у тексті. Якщо не обмежувати свободу інтерпретатора, то матимемо не інтерпретацію, а імпровізацію, яка не лише не зумовлена задумом автора оригіналу, а й не відтворює цілісного художнього смислу твору. Водночас переклад, що претендує на адекватне тлумачення оригіналу, має чітку установку на осягнення авторського начала тексту. Можна стверджувати, що інтенція на сприйняття, розуміння та відтворення авторського смислу в художньому тексті є вагомим чинником в уподібненні понять інтерпретації та перекладу.

Необхідно зазначити, що як інтерпретація, так і переклад є активним творчим менталими діяльностями суб’єкта, предметом якого є текст, об’єктом – зміст тексту, метою – розуміння тексту. Але результати обох діяльностей різняться: інтерпретація направлена на сприйняття смислу, його розкриття та роз’яснення, переклад у свою чергу також включає в себе процес рецепції, розуміння та роз’яснення, але з подальшим продукуванням інваріантного тексту, який виражає смисл оригіналу та його оцінку, замінює джерело в іншому лінгвокультурному середовищі.

Художній переклад завжди включає в себе інтерпретацію, а інтерпретація не завжди є перекладом. Результатом інтерпретації є надання особистісного / суб’єктивного смислу, множинність якого обумовлює різні інтерпретації одно й того ж тексту. Результатом перекладу завжди є репрезентація інтерпретованого тексту іншою мовою.

Адекватність є важливим критерієм, який пов'язує процеси перекладу та інтерпретації. Адекватність перекладу передбачає повноцінну передачу змісту оригіналу та функціонально-стилістичну відповідність оригінальному тексту. Важливим критерієм адекватності відтворення художнього тексту іншою мовою є збереження його триединої структури: форма – образ – зміст. Д. Дюришин вважає, що перекладач може допустити відхилення від тексту оригіналу. Вони зумовлені такими факторами:

– мовленнєвою системою перекладу, яка за об'єктивних умов неспроможна передати весь зміст оригіналу та закономірно призводить до втрати певного обсягу інформації;

– рівнем сприйняття перекладача, через який він під час перекодування обов'язково пропустить що-небудь зі змісту оригіналу;

– спрямованістю перекладача на те, щоб передати / не передати всі особливості оригіналу [1, с. 159].

Для перекладача важливо висловити не свою думку, а дати прозвучати Іншому, а для інтерпретатора навпаки – продемонструвати власне бачення Іншого.

Теоретик літератури Г. Сивокінь явище сприйняття художнього твору окреслює як акт подвійної інтерпретації об'єктивної реальності, що відображена в цьому творі, результатом якої є можливість різночитань твору [5, с. 249-250]. Він вважає, що в рецепції зустрічаються погляди автора, героя та читача, а це у свою чергу впливає на характер сприйняття твору читачем. Рецепція художнього твору перекладачем і читачем різняться між собою. Перекладач спочатку опиняється у ролі читача, намагається зрозуміти структуру тексту, його зміст, поетику, потім інтерпретує (вибудовує смисл), а згодом перекодує цей текст мовою символів і знаків іншої культури. Читач часто не знайомий ні з автором твору, ні з самим твором, тому перекладач виступає основним посередником між ним та оригіналом, відповідно читач сприймає готовий текст перекладу вже як даність, а отже, його інтерпретація має ситуативний характер. Проблема адекватного сприйняття художнього твору особливо гостро постає перед перекладачем, адже він поряд із власною інтерпретацією мусить слідувати задуму автора. Перекладацька інтерпретація відрізняється від читацької тим, що від самого початку налаштована на дискурсивне осмислення тексту.

Необхідно зауважити, що різні читачі виносять із художнього тексту різну за своїм обсягом смисловою й естетичною інформацією. Інтерпретація змісту твору читачем залежить від його ерудиції, особистих смаків і побажань, а інтерпретація перекладачем залежить від глибини розуміння й сприйняття авторської картини світу, вміння відчути і передати авторський стиль, розуміння сприйняття твору цільовою аудиторією.

У монографії “Теорія відносності художнього перекладу: літературознавчі проєкції” Мар'яна Лановик вважає, що перекладознавство “неадаптоване” до новітніх літературознавчих напрямів та підходів, зокрема

архетипної критики, психоаналізу, феноменології, літературознавчого ірраціоналізму. “Ми намагатимемось фіксувати поліфонізм гетерогенних поглядів і підходів до проблем художнього перекладу, які, хоча й нерівноцінні у своїй продуктивності, проте разом виявляють системну картину досліджуваного явища, репрезентують різні його грані” [4, с. 19]. Аналізуючи різні теорії, авторка ставить перекладознавче дослідження на твердий ґрунт літературної теорії, завдяки гнучким підходам до напрацьованого в цій галузі і лінгвістами, і літературознавцями. Важливою, на її переконання, є “сфера інтерпретації”, “синтез різних підходів та спільних зусиль... багатьох наукових сфер”. “Як підтверджує наше дослідження, – пише М. Лановик, – різні підходи пропонують різні модальності продукування та рецепції значень і цінностей, різний статус подібних чи суміжних ідей ... усі вони по-своєму розглядають саму природу тексту/ твору, як і причини цих трансформацій” [4, с. 401]. Авторка розуміє переклад як “проблему світоглядну, що охоплює усі сфери людського буття”. “Кінцева мета”, це – переклад, що максимально наближений до оригіналу, перекладознавчі проблеми здобувають своє первісне розв’язання на теоретичному рівні, а талант перекладача їх реалізує.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Осмислення перекладу як наукової проблеми літературно-критичної думки набуває особливої ваги, насамперед, стосовно періодів літературного розвитку, для яких переклад відіграв принципово важливе значення. Історія світового літературного процесу вказує, передусім, на етапи становлення національних літератур, а також їх подальшого поступу на шляху входження у світовий контекст, коли переклад постає дієвим засобом розвитку мови, багатим джерелом ідей, тем, образів, могутнім стимулом для оригінальної творчості. Таким чином, переклад органічно “вписується” в контекст літератури-реципієнта, поповнюючи її потенціал, сприяючи розширенню меж власної літератури в світовому культурному процесі.

Варто відзначити, що інтерпретація та переклад, маючи у своїй основі багато спільного й дещо відмінне, все ж є самодостатніми літературознавчими та перекладознавчими явищами. Оскільки інтерпретація – це спосіб індивідуального сприйняття, розуміння твору з подальшою побудовою власного смислу (роз’яснення), то переклад – це власне інтерпретація твору (рецепція, розуміння, роз’яснення) з подальшою його репрезентацією іншою мовою.

Перспективою подальшого дослідження вбачаємо аналіз художнього перекладу та інтерпретації саме в площині літературознавства.

Література

1. Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы / пер. со словацького. Москва: Прогресс, 1979. 320 с.

2. Журавльова О. Переклад як складова процесу інтерпретації тексту. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика. 2009. Вип. 10. С. 245–250.
3. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу: навчальний посібник. Київ: Юніверс, 2003. 280 с.
4. Лановик М. Теорія відносності художнього перекладу: літературознавчі проєкції. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2006. 470 с.
5. Сивокінь Г.У вимірах сприймання. Теоретичні проблеми художньої літератури, її історії та функцій. Київ: “Фенікс”, 2006. 304 с.
6. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): учебное пособие. Москва: ООО Филология, 2002. 416 с.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 6.02.2019 р.
Рекомендована до друку д.ф.н., професором Лановик М. Б.*

THE TRANSLATION OF THE FICTION TEXT AND INTERPRETATION (LITERARY ASPECT)

N. M. Lashchyk, A. M. Kuchera

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University; Department of Foreign Languages; 76018, Ivano-Frankivsk, Shevchenko St., 57;
tel. +380(342)59-61-40, e-mail: kim@pu.if.ua*

The article is determined to study the translation of the fiction text and interpretation, their typology and differences have been enlightened as well. The literary aspect of the denoted notions has been outlined. The problems of reception and understanding of the fiction text as an important integral part of interpretation and translation are considered in the article.

The problem of interpretation and translation attracts attention of modern literary scientists. The scientists consider interpretation as assimilating of high and aesthetic, semantic and emotional information of a fiction work that is fulfilled by creation of author's vision and knowledge of reality.

A translated work as an original text must influence the mind and feelings of readers. Ideas and images of the original a translator must move to the ground of another ethnoculture and language transmitting not only contents but a fiction form of the original work as well. Those translations that reproduce all elevated and aesthetic wealth of the original are recognized to be of high quality.

Key words: *fiction translation, interpretation, typology, literary aspect, reception, author's vision.*